

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Aix-Marseille Université (France)
TESOL – Ukraine

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В МОВІ І КУЛЬТУРІ**

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 821.09(100)(082)

НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2017. -
343 с.

ISBN 978-617-7397-36-5

Збірник містить тексти доповідей X Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 17-18 травня 2017 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф., директор Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Заступник голови:

Шостак О.Г., канд. філол. наук, доцент, зав. кафедрою іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Члени оргкомітету:

Артюшкіна О., канд. наук з лінгвістики, доцент каф-ри славістики, університет Екс-Марсель, м. Екс-ан-Прованс, (Франція)

Раду А.І., канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Рецензенти:

Дудок Р.І., д-р філол. наук, проф., зав. кафедрою іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Мосенкіс Ю.Л., док. філол. наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чеснокова А.В., проф. каф-ри англ. філол. і перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка

*Рекомендовано до друку Вченою радою Гуманітарного інституту
(Протокол № 3 від 19 квітня 2017 р.)*

ISBN 978-617-7397-36-5

© Національний авіаційний університет, 2017

© Колектив авторів, 2017

Марія Чіжмарова
Кандидат наук, професор
м. Пряшів (Словаччина)

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В СЛОВАЧЧИНІ

Національні меншини – складова частина сучасних демократичних країн. Вони є предметом міжнародних переговорів, їх визначення наводяться у різних міжнародних і національних документах. Держави в межах свого законодавства повинні дбати про національні меншини, що живуть на їх території.

Визначення національної меншини наведено в рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про захист прав національних меншин». Під поняттям національні меншини потрібно розуміти групу осіб у будь-якій державі, які:

- проживають на території цієї держави і є її громадянами;
- підтримують давні, міцні і неперервні зв'язки з цією державою;
- володіють чіткими етнічними, культурними, релігійними і мовними особливостями;
- є достатньо представницькими, хоча і менш чисельними порівняно з рештою населення цієї держави або будь-якого регіону цієї держави;
- охоплені прагненням спільно зберігати елементи, які складають їх спільну своєрідність, включаючи свою культуру, традиції, релігію і мову” [3, с. 115].

Основою національної ідентичності є національна свідомість, яка виникла в часі, формується, змінює свої форми й компетенції. Цілісним джерелом національної спільноти є мова, культура та освіта ...

Ентоні Д. Сміт (1991) виділив п'ять основних елементів національної ідентичності: 1. історична територія, 2. історична пам'ять, 3. масова суспільна культура, 4. спільні юридичні права та обов'язки для всіх громадян країни, 5. спільна економіка з можливістю пересуватися у межах географічної території. [3, с. 110].

Розрізняється психофізіологічна, особистісна та соціальна ідентичність. Психофізіологічна ідентичність полягає у свідомому сприйнятті власного організму, єдності психічних та фізіологічних процесів, що відбуваються в ньому. Особистісна ідентичність ґрунтується на єдності цілей, мотивів, цінних орієнтирів. Вона включає ставлення до свого минулого, теперішнього і майбутнього. Соціальна ідентичність характеризується єдністю соціальних норм, ролей, статусів та означає усвідомлення приналежності до певної

соціальної групи. Основними видами соціальної ідентичності є національна та етнічна ідентичність. [4, с. 10-11].

Етнічна ідентичність за словами Гомішинової має два основні компоненти: рідну мову та особисте переконання про приналежність до певної етнічної спільноти, народу чи національності, яке публічно деклароване [3, с. 112].

Як зазначає словацький політолог М. Кусий, національна меншина буде різні відносини: відносини до материкового народу, відносини до народу, на території якого живе (у нашому випадку словацького народу), відносини до держави із державними кордонами та державним громадянством, відносини до громадянської держави, в якій існуючий громадянський принцип веде до рівності без огляду на етнічну приналежність, відносини до національної держави, який як більшість народу ставить менші народи проти себе, коли їх ізолює і посилює процес національної самоідентифікації правляючої нації, відносини до держави материкової держави, тому що національна меншина до певної міри ідентифікується зі своїм материковим народом, але не є державою, тому що своїм громадянством вона поєднана з державою, яка домінує над територією, на якій живе [3, с. 114-115].

Радою Європи було прийнято Європейську хартію регіональних мов або мов меншин у 1992 р. у Страсбурзі. Її метою є захист і розвиток регіональних мов і мов національних меншин у Європі. Хартія була ратифікована Словаччиною 2001 р.

Освітня система

Доля народу залежить від якості освітньої системи, основою якої є шкільництво, а також політики, ЗМІ, спорту та системи громад. Національна свідомість повинна бути поєднана з євросвідомістю. Важлива підтримка двомовності, багатомовність потрібна в гуманітарній освіті, яка веде до мирного співіснування та взаємозбагачення.

Національна ідентичність була лише одною з багатьох, у яких окрема особа або громада орієнтувались у світі цінностей та значень. Однак важливою є державна приналежність, регіональна ідентичність, приналежність до церкви, політичної спільноти та ін.

При формуванні й утримуванні національної ідентичності важливу роль відіграє порівняння з іншими. Дотепер українці Словаччини порівнювалися з іншими національними меншинами, передусім з угорською, причому тут важливі можливості та мета, ефективна комунікація з актуальним подіями в державі.

Статистика

Українська національна меншина компактно проживає в північно-східній частині Словацької Республіки.

За останнім переписом населення у 2011 році в Словаччині проживали чехи (30 400, 0,6 %), русини (33 500, 0,6 %), українці (7 430, 0,1%), німці (4 690, 0,1 %), поляки 3 084 (0,1 %), хорвати (1 022), серби (698), росіяни (1 997), євреї (631), моравани (3 286, 0,1%) та болгари (1 021) [5].

Кількість українців становить 0,1 % від загальної чисельності населення Словаччини. Вони (вживається офіційна назва русини-українці СР) мають свою мову, громадські об'єднання, організації, свої школи, свою газету та музеї.

У Словаччині діє декілька дитсадків з українською мовою виховання, дві основні школи (класи 1 - 9) у Пряшеві та в Ярабині на Старолюбовнянщині, одна гімназія у Пряшеві. Українська мова викладається на кафедрі україністики філософського факультету Пряшівського університету, яка готує вчителів та перекладачів за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр та магістр. Про післявоєнний розвиток українського шкільництва у Словаччині писали І. Ванат, М. Ричалка та А. Чума у праці «До питання післявоєнного розвитку, сучасного стану та перспектив українського шкільництва в Словаччині». А словникова стаття Шкільництво русинів-українців вміщена і в «Краєзнавчому словнику русинів-українців» А. Ковача.

Українською мовою виходить літературно-мистецький та публіцистичний часопис «Дукля» (з 1952 р.), громадсько-культурна газета «Нове життя» (з 1951 р.) та дитячий часопис «Веселка» (з 1951 р.), які допомагають збереженню національної і культурної ідентичності українців у Словаччині.

Після 1989 р. у житті української національної меншини Словаччини відбулися докорінні зміни, зумовлені передусім її штучним адміністративним поділом на дві національності – українську і русинську. У 90-х роках ХХ ст. активізувалося українське та русинське національно-культурне життя. Інтереси русинів-українців захищає «Союз русинів-українців Словацької Республіки» (СРУ СР), а русинів – «Русинська оброда», яка обстоює окремішність їх від українців. Розкол української ідентичності стимулювали і зовнішні сили, серед яких були сильні російські емігрантські організації.

З ініціативи тодішнього керівництва УНТ Міністерство культури СР перейменувало Український національний театр у Пряшеві на Театр ім. Олександра Духновича, а Піддуклянський український народний ансамбль (ПУНА) на Піддуклянський художній ансамбль.

Українську студію Чехословацького радіо в Пряшеві було перейменовано на Редакцію національно-етнічних передач словацького радіо і переведено в місто Кошиці. Припинило свою діяльність видавництво відділу української художньої літератури «Словацького педагогічного видавництва» у Братиславі, разом з тим і видавництво підручників, які протягом свого існування (засновані 1961 року) видали сотні оригінальних і перекладених художніх творів, наукових праць українських та інших авторів, оригінальних і перекладених підручників та методичних посібників для українських шкіл. Одночасно із зміною характеру українських культурно-національних установ і їх занепадом після 1989 року змінюється система фінансування культурно-освітніх організацій національних меншин у Словацькій Республіці з боку Міністерства культури, яке нині фінансує лише конкретні культурно-освітні заходи, залишаючи без оплати їх працівників.

З усіх культурних установ українців Словаччини в наш час активну діяльність проводять «Музей української культури» в Свиднику, як складова частина «Словацького національного музею» в Братиславі, та «Союз русинів-українців СР». Крім дослідження та документації основних етапів культурно-історичного та соціального розвитку русинів-українців від найдавніших часів до сьогодні, музей організовує міжнародні наукові конференції, експозиції, виставки, видає науковий збірник «МУК».

Заслужену діяльність проводить «Союз русинів-українців СР», який щорічно організує «Свято культури русинів-українців» у Свиднику, «Фестиваль фольклору» у Камйонці, «Фестиваль драми і художнього слова ім. О. Духновича» у Пряшеві та Меджилабірцях, «Фестиваль духовної пісні» у Снині, конкурси народної пісні «Маковицька струна» у Бардієві, конкурсний огляд з художнього читання жінок-декламаторок «Струни серця», присвячений українській письменниці Ірині Невицькій та інші заходи. У Пряшеві діє «Українське наукове товариство ім. Тараса Шевченка», «Спілка українських письменників Словаччини», «Асоціація українців Словаччини». У Кошицях працюють український народний аматорський хор «Карпати» та чоловіча співацька група «Поляна». У Братиславі діють «Словацько-українське товариство» та «Музично-драматичний ансамбль ім. Тараса Шевченка». В українських селах Пряшівського і частково Кошицького країв діє кілька десятків самодіяльних фольклорних колективів, співацьких гуртів та колективів народної художньої творчості. У Кошицях діє українська редакція програм для національних меншин словацького радіо та телепередачі українською мовою.

«Союз русинів-українців СР» результатами своєї діяльності залишає за собою помітний слід на полі збереження та розвитку культурної спадщини русинів-українців, залишаючись складовою частиною всеукраїнської історії та культури, він займає вагоме місце у межах словацької культури.

У 2013 р. у Пряшеві був відкритий «Центр української культури» (на вулиці Янка Бородача 5), який вважається визначним культурним осередком не тільки в межах місцевої культури, але й у межах культури всієї Словаччини. У будинку знаходяться приміщення Центральної та Пряшівської регіональної рад СРУСР, редакції української періодичної преси, бібліотека, зал для культурних заходів та засідань. Влаштовуються тематичні виставки, організовують різні заходи, міжнародні конференції, семінари, бесіди з визначними представниками культурного життя.

Отже, на завершення можна сказати, що українська національна меншина в Словаччині пройшла складний шлях свого розвитку. Наперекір тому вона досягла визначних успіхів у всіх сферах культурно-національного життя, особливо в галузі розвитку національної освіти, театрального мистецтва, видавничої справи, художньої самодіяльності та в науково-дослідній роботі.

Література

1. Ванат Іван; Ричалка Михайло; Чума Андрій. До питання післявоєнного розвитку, сучасного стану та перспектив українського шкільництва в Словаччині. Пряшів: Союз русинів-українців ЧСФР 1992.
2. Ковач, Федір. Краєзнавчий словник русинів-українців Пряшівщини. Пряшів: Союз русинів-українців 1999.
- 3.http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/89_1326589811_89_Rajnakova.pdf, с. 110.
4. <http://isf.rv.ua/uploads/Foto/nauka/Випуск%202.pdf>
- 5.<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/173504-slovensko-ma-5-397-036-obyvatelov/>